

A hindu zarándoklatok

WOJTILLA GYULA

Budapesten született 1945-ben. Indológus-történész, tanulmányait az ELTE-n végezte. A Szegedi Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanára, az MTA doktora. Öt éven át mint kutató, illetve egyetemi oktató dolgozott Indiában.

A nagy hagyomány

India a folytonos zarándoklatok országa, ahol tízmilliók vannak állandóan úton valamelyik szent hely felé. Ezen mit sem változtat az a tény, hogy a zarándoklat a hinduizmus értékrendjében a megváltáshoz vezető utak, az aszkézis, a vallási tudás és az istenszeretet mellett csak a „kötelezettségen felüli” kegyes cselekedet. Még a legközyösebb hindu is életében legalább egyszer rászánja magát valamilyen hosszabb zarándoklatra. A zarándoklat szanszkrit neve tirthajátra, jelentése „szent fürdőhelyek látogatása”. Ennek megfelelően az igazi zarándoklat mindig valamilyen formában a vízzel kapcsolatos — kevés olyan szent hely akad, ahol ez hiányzik.

A zarándoklat — Marcel Mauss fogalmát kölcsönözve — „totális társadalmi tény” (fait social total). Egy olyan zarándokhely, mint Benáresz, az egész hinduizmusnak mint társadalmi és vallási rendszernek mikrokozmosz vízióját tárja elénk. A zarándoklat rendjét a hinduizmusban döntő módon az ún. nagy hagyomány (great tradition) szabályozza. A hagyomány ápolói, a zarándoklatok vezetői a szanszkrit kultúrájú vallási specialisták. Történeti szempontból a legkorábbi tirtha-listák a nagy nemzeti eposzban, a *Mahábháratában* olvashatók, így a Kr. u. 4. századnál feltétlenül korábbiak. A középkorban egész sor útikalauz készült, köztük a *Szkandapurána Kásikhanda* című fejezete, amely a benáreszi zarándoklat rendjét határozza meg.

A kis hagyomány

A máhátmják, azaz a szent helyeket dicsőítő költemények ugyancsak a középkor óta népszerűek. Ezeket az erre szakosodott papok adják elő a szent helyre megérkező zarándokoknak. A költemény tárgya a hely és az ott imádott istenség transzcendentális kapcsolata. Anyagának két forrása: a nagy hagyományt képviselő eposzok és a kis hagyományhoz tartozó helyi folklór. Sztereotíp elemekből épül fel: a hely leírása, szent emberek vallási érdemszerző cselekedetei, az istenség megjelenése és megnyilatkozása, gyakorlati tudnivalók arról, miként lehet elnyerni az istenség kegyét, és ezáltal biztosítani a zarándoklat sikerét. Ez jól mutatja, hogy a kis hagyomány (little tradition) miként keveredik a nagy hagyománnyal.

A zarándoklat egyedülálló alkalmat biztosít különféle nyelvű, társadalmi helyzetű, és a hinduizmuson belül egymástól eltérő vallási irányzatokhoz tartozó emberek együttlétére. A zarándoklat a hinduizmus egységének, közvetve az indiai „nemzet” egységének érzését táplálja az emberekben. Ezt tette már akkor is, amikor a modern nemzet-fogalom még nem is létezett. A zarándoklat ideje maga a boldogság: a sokszor hosszú út egyes pihenőhelyein

zene, tánc és színelőadás váltogatják egymást, kiváló alkalmat nyújtva az együttlétre. Ugyanakkor a hindu kasztrendszerből adódóan szó sem lehet közös étkezésről. Az elkülönülés egy másik, természetes, formája India soknyelvűségéből adódik.

A hindukat nem zavarja az a tény, hogy ugyanazon a helyen más vallásúak az övékétől teljesen eltérő ideológiai és hagiológiai háttérrel végzik zarándoklatukat, ez nem csökkenti számukra a hely szentségét. Akadnak továbbá olyan esetek is, amikor a hinduizmus meghatározott irányzatai különféle módon magyarázzák ugyanazon szentély jelentőségét. Ezen túlmenően persze a muszlimoknak, a keresztényeknek, a dzsaináknak, a buddhistáknak, a szikheknek megvannak a saját zarándokhelyeik.

A zarándoklat céljai sokfélék: gyógyulás, fiúgyermek elnyerése, a feleség meddőségének megszüntetése, vagyoni gyarapodás, evilági lelki boldogság, a bűnbocsánat, végső soron pedig a megváltás. Sokaknak az a legfőbb vágya, hogy valamelyik szent helyen haljanak meg. Azt tartják, hogy aki Puriban a Dzsagannátha istent hordozó hatalmas templomkocsi alá esve halálát leli, vagy aki Szágarnál és Rámésvaramnál a szent szigetre igyekezvén a tengerbe fúl, esetleg a Himalája hegyei közt a Gangesz forrását és a Sivához fűződő szent helyeket keresve a hóban megfagy, az szerencsés ember. A zarándoklat értéke egyenesen arányos a megtett út hosszúságával és a szent hely hírnevével. Ez a hívőket anyagi lehetőségüket és fizikai erejüket sokszorosán felülmúló áldozatok vállalására ösztönzi.

A szent helyek típusai

A kontinensnyi ország zarándokhelyeinek számát pontosan senki sem tudja. Hírnevük és vonzáskörzetük alapján beszélhetünk lokális szent helyekről, amelyeket a közeli települések lakói látogatnak, nagyobb régiókat összefogó központokról és összindiai zarándokhelyekről. Az egyik kategóriából a másikba való átmenetre egyaránt akadnak történeti és jelenkori példák. A nagyhírű Puri, a Krisna hívők egyik legszentebb zarándokhelye a kora középkorban vált regionális szent helyből összindiai központtá. A 20. század elején a Kerala állam és Tamílnádu határán lévő Sabarimalait még csak környékbeli kereste fel, manapság ez a szám százezrekben mérhető.

A hindu hagyomány szerint a legszentebb városok száma hét. A különféle listákon három város szerepel állandóan: Benáresz, Haridvár és Prajág (Allahábád), a többi négy helyen váltakozva találjuk Ajódhjá, Mathurá, Uddzsain, Dvárká, Nászik, Puri és Kánycsipuram nevét. Ezeken felül az összindiai zarándokhelyek előkelő csoportjába tartoznak Szágar, Tirupati, Rámésvaram, Gajá, Kanjákumári (Cap Comorin) és Sabarimalai.

A szent városok

Az első helyen Benáresz, ősi nevén Kási áll. India egyik legrégebbi folyamatosan létező városa, a hinduizmus valóságos szíve. A város ezt a megkülönböztetett elismerést Siva állandó személyes jelenlétének és az isteni Gangesz folyónak köszönheti. A Gangesz vize minden bűnt lemos, még azt is, amit az ember előző születéseiben elkövetett. Akit itt ér a halál, és abban a kegyben

részesül, hogy a szent folyó partján hamvasztják el, azonnal megváltást nyer, és megmenekül a további újjászületésektől. Nem csoda, hogy a városban évente sokmillió ember fordul meg, és az idők folyamán több ezer templom vagy kisebb szentély épült. A teljes zárandoklat neve, Panycsakrósi, arra utal, hogy, a zárandoknak egy öt krósa, azaz körülbelül 54,7 km, hosszúságú távolságot kell végigjárnia. A félkör alakú útvonalon 108 állomás, valamilyen szentély vagy istenszobor található, és az út egyetlen pontja sem lehet 16 km-nél távolabb a Gangesztől. Mindezt gyalogosan, mezítláb hat nap alatt kell teljesíteni. A kevésbé ortodox hívők ma már járművekkel két nap alatt tehetnek eleget kötelezettségüknek. Ételről és vízről a zárandoknak magának kell gondoskodnia.

A kiindulópont a városközpontban lévő Gján-vápi a „Tudás kútjánál” lévő fügefánál található. A zárandok a „Tudás kútjába” virágot és pénzérmét dob, és elindul a második állomás felé, amely Siva fiának, az elefántfejű Ganésának, itteni nevén Dhundhirádzsánának vörös homokkő szobra. Ganésa a sikeres kezdés, mindenféle vállalkozás patrónusa, aki Benáreszben különösen nagy tiszteletnek örvend. A legendák szerint ugyanis ő volt az, aki az isteneket, köztük Sivát visszahozta a városba abból a száműzetésből, amelybe a mitikus Divódásza király kényszerítette őket. A harmadik állomás Benáresz legszentebb temploma, a Visvanátha, „A mindenség ura” azaz Siva szentélye — nem-hinduk nem látogathatják —, amelyet súlyos arany díszekről a turisták Aranytemplomnak is neveznek. Sivát egy márvány lingam (fallosz) jelképezi. Az istentisztelet, szanszkritul púdzsá, a lingam Gangesz-vízzel történő lemosásával kezdődik. Ezután a jelképet ghível (olvasztott vaj), majd szantálkenőccsel bekenik, végül virágokkal díszítik. A női zárandokok a lingamot simogatják vagy megcsókolják.

A következő célpont az ugyanazon kis utcácskában lévő Annapúrná templom. Annapúrná, „Az étellel teli” istennő, nem más, mint Párvatí, Siva felesége, Ganésa anyja. A szentély ugyancsak zárva van a nem-hinduk előtt. A látogatásért cserébe az istennő garantálja, hogy a zárandok életében sohasem fog éhínséget szenvedni. Egy olyan országban, mint India, ennek a kegynek különösen nagy jelentősége volt, és van. Az első napon felkeresendő harmincegy állomás közül feltétlenül említést érdemel a Manikarniká tó (tizenkettedik állomás), amely a Gangesz hasonlónevű ghátján, azaz lépcsős partján elhelyezkedő vízmedence. A nevért onnan kapta, hogy Visnu fülbevalója erre a helyre esett az égből. Aki itt megfürdik, az megváltást nyer. Maga a ghát a leghíresebb halottégető hely egész Benáreszben, sőt egész Indiában.

A huszonkettedik számú hely a Dasasvamédha gháton van. A név a mitikus tíz ló áldozatra utal. Az ennek emlékét megörökítő lingamot a Divódásza király, más hagyomány szerint maga Brahmá állította ezen a helyen. A közelben található Sitalának, a Feketehimlő

istennőjének szobra. Az első nap utolsó állomása Durgá istennő temploma. A „Nehezen megközelíthető” istennő: Siva felesége, azaz Párvatí, Annapúrná. Itt az istennőt mint az őserő, a világot átható energia jelképét imádják. A múlt századi feljegyzések szerint Benáreszben ez volt az egyetlen hely, ahol állatáldozatot mutattak be. Manapság ezt a jellegzetes vöröskő templomot a benne lakó népes majomcsaládok teszik sajátosságossá. A zarándokok a második naptól a városmagot körülölelő falvakban lévő hátralévő állomásokat keresik fel, végül az út a hatodik napon Ganésa-Dhundhirádzs szobránál végződik, ahol az elvégzett zarándoklatot hitelesítettniük kell.

Haridvár az a hely, ahol a Gangesz a hegyeket elhagyva a síkságra lép, ezért Gangádvárának, a Gangesz kapujának is nevezik. A zarándok itt szent fürdőt vesz, korsójába Gangesz-vizet tölt, hogy hazavigye, majd lerója tiszteletét Visnu lábnyománál. Meghatározott évben itt kerül sorra a kumbhamélá („korsó találkozó”): erre a tömeges rituális fürdőzésre minden tizenkettedik évben január körül kerül sor India négy erre kijelölt városában. A szertartáson szádhuk (szent emberek) és egyszerű zarándokok hatalmas tömege vesz részt.

Prajága „Az áldozati hely” mai nevén Allahábád, három szent folyó, a Gangesz, a Dzsamná és a láthatatlan Szaraszvatí összefolyásánál, kitüntetett zarándokhely. 1989-ben az itt tartott kumbhamélán tizenötmillióan utaztak a városba.

A Ghághrá folyónál elterülő Ajódhjá (Uttar Pradés állam) Ráma királyfi, Visnu egyik földi inkarnációjának a szülővárosa, akinek visszatérésében és az igazság országának megteremtésében százmilliók reménykednek.

A Dzsamná folyó jobb partján fekvő Mathurá és a szomszédos Vrindaban (Harjána állam) a népies etimológia szerint az „édes város” (Madhura) Krisna szülőhelye és ifjúságának színhelye. A hindu istenségek közül Krisna áll legközelebb az emberekhez, a hozzá vezető legrövidebb út a rajongó istenszeretet. Krisna és a pásztorlányok szerelme allegorikus kifejezése Isten és az emberi lelkek közötti kapcsolatnak.

A Siprá folyó mellett található Uddzsain (Madhja Pradés állam) a hindu hagyományban egykor a Tripura nevű démont elpusztító Siva lakhelye volt, a Kr. u. 4. századtól pedig ténylegesen az indiai kultúra egyik fellegvára. A város szent voltát növeli az, hogy a mitikus hindu földrajz szerint az első délkör itt halad át. A kumbhamélának otthont adó városok egyike.

Dvárká (Gudzsarát állam) város neve „kaput” jelent. A hagyomány szerint a fényével a Napot és a Holdat elhomályosító várost maga Visvakarman, az istenek ezmestere építette. Itt lakott Krisna azután, hogy Mathurát elhagyta. A mai városban, amely nem azonos az ókorból ismert településsel, a zarándoklatok legfőbb célpontja a Dvárkanátha, „Dvárka ura” (Krisna) templom, ahová csak hinduk léphetnek be.

A kocsiünnep

Nászik, a szent Gódávari folyó partján (Maharástra állam) arról nevezetes, hogy Ráma királyfi itt töltötte a száműzetés éveit Laksmana nevű fivérével és Szitával, a feleségével. Ezen felül pedig a kumbhamélá egyik megrendezési helye.

Puri (Orissza állam) a Bengáli-öböl partján a Krisna kultusznak Mathurához hasonlóan kiemelt központja. A név jelentése „A város” arra utal, hogy a hinduk hatalmas tömegei számára ez a hely a Föld legfontosabb pontja. A zarándoklat célja a 12. században épült Dzsagannátha „Világ ura” templom, Krisna szentélye, ahová a hinduk kasztkülönbség nélkül beléphetnek, a nem-hinduk és a Krisna-Tudatú Hívek Közösségének tagjai azonban nem. Itt őrzik Krisna csonterekléit. Sok éven át itt élt a középkori bengáli visnuizmus legnagyobb misztikusa, Csaitanja. A templomban minden nap elhangzik Dzsajadéva *Pásztoréneke* (Gitágóvinda), a lángoló istenszeretetet az erotika nyelvén megéneklő himnuszok füzére. A legnagyobb ünnep a júniusi kocsiünnep (rathajátrá), amikor a Dzsagannátha, „A világ ura” templomtól három kilométer távolságra lévő templomcsoporthoz zarándokok ezrei vontatják azt a három kocsit, amelyek Dzsagannátha-Krisnát, fivérét, Balarámát és leánytestvérét, Szubhadrát szállítják. A menetet a helyi mahárádza indítja, aki ez alkalommal „a templom sepregetője”. A felvonulás négy napig tart, majd újabb négy-öt nap után a menet visszatér a kiinduló helyre, a Dzsagannátha templomhoz.

Kánycsipuram, az „Aranyváros” (Tamil-nádu állam) szentségét elsősorban az adja, hogy Sankara, akit a hagyomány Siva inkarnációjának és a középkor óta a hinduizmus legnagyobb filozófusának tart, ezen a helyen egy pithát, „szellemi erőközpontot” létesített. A város számos pompás temploma, amelyet Sivának és Visnunak szenteltek, ugyancsak vonzza a zarándokokat.

A Bengáli-öbölben a Gangesz torkolatnál található Szágar. Ez a sziget annak köszönheti hírnevét, hogy a körülötte lévő víz a Gangesz életadó erejét tartalmazza, amely a hagyomány szerint Szagara király hatvanezer fiát képes volt halóporából életre kelteni. Sokan idős szüleiket viszik ide, hogy azok életerőt nyerjenek. Minden év januárjában százezrek keresik fel a helyet, sokszor a viharosan háborgó tenger hullámaival dacolva.

Tirupati a várostól mintegy húsz kilométernyire lévő Tirumalaiban épült Vénkatésvara templomról híres. Vénkatésvara „A Vénkata hegy istene”, aki Visnuval, illetve annak Krisna inkarnációjával azonos, a hinduk számára a mindenhol jelenlévő, mindent tudó, mindenre képes isten. A zarándoklat legfőbb célja a darsana elnyerése: azé az áldásé, amely az isten szobrának megpillantásából fakad. Sokezer nő gyermekáldás reményében keresi fel a helyet. Az ilyenkor felajánlott fogadalmi ajándék, az indiai nők egyik legnagyobb kincse, a haj. A templom India egyik leggazdagabb vallási intézménye, amely egy kiváló egyetemet és sok jótékonyági szervezetet is fenntart. Nem-hinduk csak kívülről tekinthetik meg, e sorok írója

azonban bráhmín barátai kíséretében 1977. november 30-án kivételesen magában a szentek szentjében is járt, és darsanában is részesült. Vénkatésvara szobra előtt két bráhmín áll. Az egyik kanállal vizet önt a a hívő kezébe, aki azt megissza, és a maradékot fejére önti. A másik egy ezüsből készült sisakot helyez a hívő fejére. Kilépéskor praszádamot, az Istennek felajánlott áldozati étele (rizsből készített édesség) maradékát kapja a zarándok.

Rámésvaram a Palk szorosban India és Srí Lanká közötti sziget. A hagyomány szerint ezen a helyen Ráma azért emelte a nevezetes Rámanáthaszvámi templomot, hogy Sivától feloldozást nyerjen azért a bűnéért, amelyet a bráhmín démonkirály, Rávana megölésével követett el. A templom 1200 m hosszúságú, oszlopokkal gazdagon díszített folyosóival lenyűgöző látvány.

Kanjákumári (Cap Comorin) India legdélibb pontja, a félsziget csücske. A név jelentése „Szűz istennő”: ő Párvatí, Siva felesége. A hagyomány szerint az isteni pár esküvője ezen a helyen történt. Kanjákumárit olyan fenséges nő alakjában ábrázolják, aki magában foglalja az őszanya teremtő erejét és a fiatal anyák madonnai szépségét. A hely különlegessége, hogy manapság a lakosok többsége római katolikus keresztény, és itt található India egyik legnagyobb katolikus temploma. A modern hindu vallásreformátor, Vivékananda emlékműve, amely az Indiai-szubkontinens vége után a tengerben található sziklán épült a 20. században, tömeges zarándoklatok színhelyévé vált.

Sabarimalait sűrű őserdők veszik körül. A hely uralkodó istene Ajjappa, az eredeti, tamil hagyomány szerint, akit később a szanszkrit nyelvű nagy hagyomány Sásztával, Siva isten fiával azonosított. Ennek köszönhető a zarándokhely hallatlan népszerűsége. A helyet férfiak és olyan nők kereshetik fel, aki vagy pubertás kor előtti, vagy klimax utáni korúak. A kívánatos zarándoklat ideje meglehetősen hosszú, november-decembertől hatvan nap.

A 20. század végén és az új évezred elején a zarándoklat továbbra is a hinduizmus fontos része, de az utazás külsőségeiben roppant sokat változott. A jómódúak indiaszerte ismert szent emberek vezetésével légkondicionált különvonatokkal járnak végig a hét szent várost. Sok helyen, például Tirupati közelében repülőtér is épült, és az elszállásolási lehetőségek is alkalmazkodnak a zarándok pénztárcájához. A nagy tömegek vonattal vagy hagyományos módon ökrösszekéren, gyalogosan teszik meg az utat. Egy valami azonban nem változik: ez a zarándokok mélységes hite. Noha a Kr. u. 6. század körül keletkezett *Dévibhágavata-purána* szerint „csak a szívükben tiszták részesülnek a szent helyek látogatásának üdvszerző erejéből, mások számára a zarándoklat bűn”. Ennek ellenére vagy ezzel együtt minden útra indulóban él az a remény, amelyet egy népszerű szanszkrit bölcsmondás összegez: Ó Gangesz! te nem teszel különbséget az emberek között, mert a bűnösöket is istenivé teszed, és erővel útját állod a Végzet és a Halál parancsainak.”